

УДК 373.5.015.31:172.15

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-6(329)-1-91-104

Краснова Наталія Павлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.

krasnova.natulya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5308-3909>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Формування патріотизму у підростаючого покоління – одна з найважливіших державних і громадських функцій сьогодення. У процесі модернізації громадянського суспільства дана проблема залишається однією з найактуальніших. За останні п'ять років, в умовах гібридної війни що відбувається на Сході України, ставлення держави до цієї проблеми стало змінюватися, почала вибудовуватися система патріотичного виховання, яка враховує чинники зовнішнього і внутрішнього характеру.

Сучасне суспільство розуміє патріотизм, як явище різноманітне і неоднозначне. Це пояснюється складною природою даного явища і різноманіттям форм його прояву. Ідея патріотичного виховання виходить на якісно новий рівень в умовах сучасної держави. В даний час є важливим відродження в суспільстві почуття істинного патріотизму як соціальної і духовно-моральної цінності, формування в учнів закладу загальної середньої освіти соціально-значущі і громадянсько-активні якості, які зможуть проявлятися в тих видах діяльності, які пов'язані із захистом інтересів своєї Батьківщини (Арцишевський, 2008).

Всебічно, гармонійно розвинута особистість є важливим структурним елементом суспільства, виховання якої багато в чому зумовлює перспективи і напрямки розвитку країни, тому патріотичне виховання старшокласників є однією з найважливіших завдань держави (Кулагіна, 2001).

З одного боку, значимість даної проблеми в теоретичному аспекті обумовлена дискусійністю сенсу самого визначення поняття «патріотизм». Неоднозначність трактування його і фальсифікація близькими за змістом значеннями говорить про те, що процес концептуалізації не закінчений. Саме тому посилюється значимість комплексного, соціокультурного синтезу даного поняття.

Визначена проблема є однією із значущих в контексті розуміння закономірностей і особливостей впливу патріотичного виховання на

вирішення соціально-політичних, економічних і культурологічних проблем сучасного українського суспільства. У зв'язку з цим проблема виховання патріотизму привертає увагу всього суспільства, є предметом полеміки між представниками різних суспільно-політичних сил.

З іншого боку, актуальність даної проблеми полягає в тому, що не тільки традиції в розумінні і формуванні патріотизму, а й сучасна соціально-педагогічна робота, дозволяє за допомогою різноманітних технологій, засобів, форм та методів вдосконалювати процес патріотичного виховання підростаючого покоління, особливість якої полягає в тому, що вона дозволяє молодій людині через саморозвиток, проживання та засвоєння певного історичного досвіду створювати модель духовно-моральної поведінки і формувати громадянсько-патріотичні почуття.

На сьогоднішній день вивчено широке коло питань, пов'язаних з проблемами патріотичного виховання. Перші згадки про значущість патріотичного виховання можна простежити в працях Аристотеля, Платона, в роботах філософів Нового часу – Г. Гегеля, І. Гердера, Т. Гоббса, І. Канта. Згодом розуміння поваги до Батьківщини, як вищої цінності, розглядається в працях М. Макіавеллі, Ж.-Ж. Руссо, І. Фіхте та ін.; виховання людини як громадянина і патріота розглядали Я. Коменський, К. Ушинський, М. Грушевський та ін.; питання патріотичного виховання та формування громадсько-активної особистості, обґрунтування виникнення патріотизму як соціально-значущого явища, а також сутність, завдання і методи патріотичного виховання було розкрито в працях О. Духновича, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін.

Різні педагогічні аспекти патріотичного виховання можна знайти в наступних наукових доробках. В. Борисов розглядає педагогічні умови розвитку громадянської культури особистості; Л. Тімакова визначає роль національної спрямованості в системі громадянського виховання; концептуально-програмні засади патріотичного виховання зростаючої особистості в умовах модернізаційних суспільних змін характеризуються К. Чорною; О. Голтвяниця робить наголос на самовихованні та саморегуляції учнів в процесі набуття особистісних компетенцій; патріотичне і духовне виховання, ціннісне самовизначення й розвиток особистості досліджуються О. Ароновим, Л. Зоріловим, І. Романовим, Н. Хворовим та ін.; відродження патріотичної свідомості в процесі формування молоді людини відзначається в роботах С. Дармодехіна, В. Лутовінова та ін.; патріотичне виховання з позиції культури, моральності, гуманізму, людської діяльності можна знайти у роботах І. Львіна, В. Соловійова, І. Ястребцева та ін.; І. Бех вважає, що «патріотизм» є не тільки важливим завданням виховання, а й могутнім педагогічним засобом в процесі особистісного становлення людини (Бех, 2006).

Таким чином, на сьогоднішній день можна констатувати наявність значної кількості різноспрямованих наукових доробок з питань виховання

патріотизму у підростаючого покоління. Аналіз досліджень з визначеної проблеми свідчить, що питанням спрямованого патріотичного виховання у закладі загальної середньої освіти, узагальненню досвіду формування патріотичних якостей учнів не приділяється належної уваги в умовах сьогодення. Не повністю реалізується принцип народності в патріотичному вихованні, основна цінність якого сконцентрована в українознавстві, національній культурі. Знижує ефективність роботи з патріотичного виховання одноманітність форм, зайве копіювання, відсутність інтересу до введення інновацій у процес виховання. Діти та молодь не залучаються до активно-творчої національно-патріотичної діяльності, не враховуються їх вікові особливості. Наявна безсистемність в організаційно-педагогічних діях, що призводить до відсутності цілісного процесу патріотичного виховання. Відсутність наукових праць, у яких було б обґрунтовано зміст патріотичного виховання та практичні технології його втілення у виховний процес закладу загальної середньої освіти в умовах викликів сучасності й зумовило вибір теми нашої статті, *мета* якої – охарактеризувати соціально-педагогічні технології патріотичного виховання старшокласників закладу загальної середньої освіти в умовах сьогодення.

Поняття «патріотизм» на різних етапах історичного розвитку розумілося неоднозначно. В античності термін *patria* («батьківщина») застосовувався до рідного міста-держави, яка не є широкою спільністю, таким чином, термін *patriota* позначав жителя свого міста-держави. Часом появи слова «патріот» можна вважати період Французької революції XVIII ст., патріотами вважалася та частина населення, яка боролася за народну справу, що захищала республіку, показуючи свою відданість і вірність рідній країні, на відміну від зрадників батьківщини (Кузьменко, 2000).

У філософському словнику надається поняття «патріотизм» (грец. *Patris* – батьківщина) під яким розуміється моральний і політичний принцип, соціальне відчуття, змістом якого є любов до батьківщини, відданість їй, гордість за її минуле і сьогодення, прагнення захистити інтереси батьківщини (Гавлітіна, 2006).

Проблема виховання любові до своєї Батьківщини, відданості, готовності служити їй, завжди займала найголовніше положення в теорії і практиці виховання і становить виняткову важливість на сучасному етапі розвитку нашого суспільства, в умовах гібридної війни, що відбувається на Сході України.

Напрями патріотичного виховання підростаючого покоління спираються на Конвенцію ООН «Про права дитини», Конституцію України, Закон України «Про освіту», Концепцію патріотичного виховання громадян України, Сімейний Кодекс України, цільову програму національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017-2021 роки. У зв'язку з цим проблема патріотичного виховання підростаючого покоління стає однією з найактуальніших у виховному процесі закладу загальної середньої освіти і разом з тим вона визначає нові можливості і, відповідно, нові підходи до її вирішення як складової

частини цілого процесу соціальної адаптації, соціалізації, життєвого визначення та становлення особистості.

В сучасне поняття «патріотизм» свідомість людини вкладає, перш за все, емоції, пов'язані з місцем народження особистості, з її становленням і батьківським вихованням. Величезне значення мають звичаї і традиції громади, образ життя місцевого населення, історичні відомості. Отже, «патріотизм» – це складне особистісне утворення, яке проявляється в особливостях характеру, в свідомості і почуттях людини, у вчинках і діях, що поєднують в собі любов до Вітчизни, до місця, де народилася людина. Особливою характерною рисою патріотизму є почуття гордості за історичне минуле своєї країни, міста або населеного пункту, а також бажання служити своїй країні, захищати і підпорядковувати свої особисті інтереси її інтересам (Коваленко, 2001).

До компонентів патріотизму можна віднести:

- когнітивний – визначений рівень знань з історії своєї Батьківщини, свого рідного краю, свого народу, що дозволяє формувати пошану та гордість за минуле своєї країни;
- мотиваційний – визначений рівень сформованості потреб та мотивів, спрямованих на активну творчу діяльність та активне пізнання нового;
- емоційний – поєднує в собі позитивні переживання особистості по відношенню до історичного минулого країни;
- творчий – устримлення в поведінковому аспекті творити історію країни сьогодні, передбачає активну позитивну позицію в дії (Петронговський, 2002).

Патріотичне виховання полягає в цілеспрямованій і систематичній діяльності держави, соціальних інститутів, об'єднань і громадських організацій щодо формування патріотичних почуттів у громадян. Воно тісно пов'язане з передачею життєвого досвіду, культурних цінностей, історичної спадщини від покоління до покоління. Виховання патріотизму нерозривно з соціально-педагогічною діяльністю, спрямованою на формування духовно-моральної особистості, що відчуває зв'язок зі своєю країною і захищає її інтереси, зберігає і примножує культурні та історичні традиції свого народу. Патріотичне виховання – це система, яка включає в себе зовнішні (держава, громадські об'єднання, соціально виховні інститути: сім'я, школа тощо) і внутрішні (культурні та історичні цінності) чинники, що сприяють патріотичному вихованню підростаючого покоління (Оришко, 2007).

Старший шкільний вік є найбільш сприятливим для виховання патріотичних почуттів, бо характеризується величезним інтересом до навколишнього світу. Орієнтуючись на вікові особливості старшокласників, можна визначити основні особливості формування патріотизму дітей старшого шкільного віку, а саме:

- любов до матері, до рідних і близьких; відчуття уваги і турбота батьків (саме ці особливості є початком виховання патріотизму у дітей); формування співчуття іншій людині, емпатії; виховання любові,

прихильності до того місця, де дитина народилася, що стає в майбутньому основою для відданості, любові, поваги до своєї країни;

- діяльність старшокласника, бо найбільш активно людина розвивається тільки в процесі власної активності (формування емоційно-дієвого ставлення до оточуючих проходить у спільній діяльності з дорослими та однолітками);

- процес залучення дітей до культурної спадщини (системне виховання породжується історією народу, його матеріальною і духовною культурою, що створюють найбільш сприятливе середовище для виявлення і розвитку в дитині національних особливостей) (Бех, 2007);

- формування у старшокласника національного духовного характеру (дотримання і збереження національних традицій та звичаїв забезпечує зв'язок, спадкоємність поколінь, на них тримається духовно-моральне життя народу).

Сьогодні, з урахуванням змін у соціокультурних орієнтаціях старшокласників, патріотичне виховання учнів відіграє вагомим значенням для успішного розвитку країни та впливає на соціальний стан нашої Держави. Людина, як найвища цінність, є основою сучасного виховного процесу, тому набуває особливого значення формування основних життєво важливих компетенцій і серед них велике значення набувають соціальні компетенції – громадянськість і патріотизм. Держава зацікавлена в тому, щоб діти росли громадянами – патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце у цивілізованому світі, і, як підсумок, усвідомлення спільності власної долі здолею Батьківщини (Соціалізація дітей та учнівської молоді: практико-орієнтований аналіз, 2017).

Соціальні інститути, основною метою яких є задоволення суспільних потреб, впливають а особистість старшокласника, відповідають його потребам, формують його світогляд, в тому числі виховують в ньому почуття любові до Батьківщини. До основних соціальних інститутів, що впливають на виховання патріотизму можна віднести наступні.

Держава. В Україні система патріотичного виховання громадян охоплює, перш за все, підростаюче покоління. Молоде покоління проходить соціалізацію в умовах цивілізаційних змін, зміст яких ускладнюється. Тому інноваційні цінності в пріоритеті, поряд з традиційними, до того ж соціалізація проходить в умовах дисфункції соціальних інститутів. Таким чином, в свідомості старшокласників патріотичні чинники виховання представляються не як система виховних заходів, а як уявлення громадянина країни певних гарантій, можливостей, в результаті чого виникає почуття патріотизму (Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді, 2015).

Українська держава, одним з головних стратегічних завдань в умовах сьогодення, ставить створення суспільства, що забезпечує безпеку та гідне життя людей, зміцнення у громадян поваги до держави,

її законів, а реалізувати ці завдання можна лише шляхом виховання патріотизму у підростаючого покоління.

Родина. Однією з провідних функцій сім'ї є виховання. Батьки закладають основи майбутньої особистості, передають дітям життєвий досвід, знання, прищеплюють духовні цінності, в тому числі патріотизм (Кононенко, 1997). З покоління в покоління передаються сімейні історії про минуле родини, її героїв, подвиги. Більшість сімей зберігають фотографії минулих років, розповідають дітям про людей, зображених на них. Останнім часом багато сімей займаються пошуком своїх предків, складають Генеалогічне древо свого роду. Також в деяких сім'ях є предмети, які є сімейними цінностями, це нагороди, одяг, ікони та ін. Крім того, у багатьох сім'ях є сімейні традиції, які дбайливо зберігаються і передаються наступним поколінням.

Заклад загальної середньої освіти. Школа, будучи освітнім і виховним інститутом, формує та розвиває патріотичні почуття у учнів. Головною метою виховної системи закладу є формування всебічно розвиненої особистості, яка володіє духовно-моральними якостями, любить свою Батьківщину. Протягом всього процесу навчання діти беруть участь в різних заходах патріотичного спрямування: диспути, бесіди, тренінги, рольові ігри, класні години та ін.

Фольклор і література. Найпоширенішим засобом виховання патріотичних почуттів є билини, сказання, пісні, що звеличують український народ; ігри, що мають характер протиборства. У літературі проблема формування патріотизму порушена більшістю письменників, що представляють різні історичні епохи і працюють в різних літературних жанрах.

Культурні цінності. Кожна історико-культурна епоха породжує свої імена-символи, які стають невід'ємною частиною культури кожного народу, кожної епохи і людства в цілому. Збереження тезауруса культури, в тому числі і імен-символів, забезпечує спадкоємність традиції. Виявлення значущих для сучасного школяра імен-символів дозволяє судити про спрямованість його ціннісних і культурних орієнтацій (Тарас Шевченко є втіленням літературного генія, Богдан Хмельницький – державного, Григорій Сковорода – духовного, Іван Богун – полководницького тощо) (Соціалізація дітей та учнівської молоді: практико-орієнтований аналіз, 2017).

Життя дитини пов'язане з культурою свого народу, з її народними святами (урочиста форма відзначення всіляких подій особистого або громадського життя), обрядами (стійка сукупність відносин і дій, прийнята соціальною групою для найбільш значимих ситуацій), традиціями (комплекс елементів культурної і соціальної спадщини, яка передавалася від одного покоління до іншого), які несуть в собі цінність і символічність того, що відбувається навколо дитини (Васютинський, 2005).

Таким чином, особливостями патріотичного виховання старшокласників є: формування інтересу до історії своєї сім'ї, родоvodu,

історії міста, села, почуття причетності до них; дбайливе ставлення до традицій сім'ї, міста, села і бажання їх дотримуватися; поваги до захисників держави; формування інтересу до народної культури, духовного зв'язку з рідним народом; формування національно-духовного характеру; спільна емоційно-почуттєва діяльність дітей і дорослих (Кузь, 2005).

Патріотичне виховання вміщує: героїко-патріотичне (пропаганда військових професій, знаменних історичних дат, виховання гордості за діяння героїчних предків (Кириченко, 2007)); національно-патріотичне (любов до малої Батьківщини, до свого народу, шанобливе ставлення до національних традицій і культури (Киричук, 2002)); громадянське (правова культура, громадянська позиція, готовність до добровільного та свідомого служіння своїй Вітчизні); цивільно-патріотичне (відносини між державою і громадянином, що забезпечують необхідні права і обов'язки) (Драчук, 2000)).

До концептуальних положень, які повинні стати основою розробки технології соціально-педагогічної діяльності патріотичного виховання старшокласників в закладі загальної середньої освіти щодо подолання можна віднести наступні:

1. Термін патріотизм в найбільш узагальненій формі розуміється нами як моральний і політичний принцип, соціальне відчуття, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість їй, гордість за її минуле і сьогодення, прагнення захистити інтереси Батьківщини.

2. Соціально-педагогічна діяльність з патріотичного виховання – комплекс педагогічних (освітньо-виховних), соціальних, психологічних, правових заходів, спрямованих на патріотичне виховання старшокласників. Завданнями якого є створення соціально-педагогічних умов щодо виховання у старшокласників патріотизму, розширення знань про Батьківщину, її минуле та сьогодення, виховання почуття обов'язку і відповідальності перед нею, формування певних способів поведінки, що дозволяють проявляти любов до Батьківщини в повсякденному житті (знання, уміння, навички патріотичного поводження).

3. Основними формами та методами у здійсненні патріотичного виховання старшокласників повинні виступати: інформування, переконання, навіювання, переконавання, розповідь з етичної тематики, бесіди тощо, що призводить до формування відданості, любові, поваги до своєї країни.

Такою в загальному вигляді є вихідна концепція технології соціально-педагогічної діяльності патріотичного виховання старшокласників в закладі загальної середньої освіти.

Важливим є визначення етапів розробки технології соціально-педагогічної діяльності, до яких можна віднести наступні: *теоретичний* – пов'язаний з формулюванням цільової установки, визначенням предмета технологізації, виділенням структурних елементів та виявленням причинно-наслідкових зв'язків і відносин, в які включений об'єкт соціально-педагогічної роботи; *методичний* – характеризується вирішенням завдань

вибору джерел, шляхів і способів отримання інформації про стан об'єкта клієнта соціально-педагогічної роботи, вивчення прийомів і засобів обробки і аналізу цієї інформації і принципів трансформації висновків у конкретні рекомендації для перетворювальної діяльності; *процедурний* – передбачає вирішення завдань, пов'язаних з організацією діяльності з апробації, усуненням недоліків, рекомендацій і з виробленням алгоритму дій.

Соціально-педагогічна технологія – це послідовна, поетапна реалізація скоординованих педагогічних дій, операцій, процедур, що забезпечує логічну впорядкованість й етапність дій усіх суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, досягнення мети і одержання оптимальних прогнозованих результатів соціально-педагогічної роботи. Ця діяльність не зводиться до одноразового акту, а являє собою процес, який характеризується зміною змісту, форм, методів, які циклічно повторюються при вирішенні кожного нового завдання в соціальній сфері (Кузьменко, 2000).

Розробка соціально-педагогічної технології обумовлена тим, що соціально-педагогічна робота, як і будь-який інший різновид соціальної діяльності, має свою структуру, завдяки якій вона може поетапно розчленовуватися і послідовно реалізовуватися. Основними компонентами діяльності виступають діагностика проблеми, цілепокладання, вибір способів дії і інструментарію, оцінка результатів діяльності.

Застосування соціально-педагогічної технології патріотичного виховання старшокласників у виховну діяльність закладу загальної середньої освіти дозволить поетапно реалізовувати виділені структурні компоненти.

Діагностика рівня патріотичної вихованості старшокласників, метою якої повинно стати виявлення рівня патріотичного виховання учнів та рівня готовності вчителів закладу до роботи з учнями з патріотичного виховання, що дозволить визначити підходи, заходи та інструменти, які можуть допомогти вчителям відігравати провідну роль у процесі патріотичного виховання школярів за допомогою вивчення особистісних карт старшокласників; теста Рокіча «Діагностика ціннісних орієнтацій особистості»; анкети «Патріотизм у розумінні сучасної молоді»; методики Собкіна «Вимірювання толерантних установок у сфері міжнаціональних відносин».

Соціально-педагогічна робота з вчителями має за мету підготовку вчителів до патріотичного виховання старшокласників, ознайомлення їх з інноваційними методами роботи, а саме: ознайомлення вчителів з психолого-педагогічними особливостями віку старшокласників; надання учителям старших класів необхідних методичних матеріалів про патріотичну освіту; інформування вчителів про інноваційні технології роботи з учнями під час проведення позакласних часів з питань патріотизму; допомога в організації спільної взаємодії вчителів, учнів, батьків з питань патріотичного виховання. До форм і методів такої роботи можна віднести: засідання методичної комісії з проблеми патріотичного

виховання старшокласників; науково-практичний семінар для педагогічного колективу закладу «Особливості патріотичного виховання в умовах сьогодення», демократичний діалог «Патріотичне виховання – це...?»; створення однопрофільного клубу для вчителів «Ніхто крім нас»; дискусія-круглий стіл «Україна в умовах гібридної війни на Сході України»; розробка, апробація інноваційних технологій форм та методів роботи з старшокласниками, які мають низький рівень патріотичного виховання.

Здійснення безпосередньої роботи з патріотичного виховання старшокласників має за мету надати учням необхідну інформацію щодо поняття «патріотизм», поглиблення знань старшокласників про Україну, її історію та події, які відбуваються в країні, обґрунтування важливості патріотизму в сучасний час; формування у старшокласників особистого ставлення до Батьківщини, як базової цінності, навичок відповідальної поведінки; виховання у старшокласників поваги до ветеранів Операції Об'єднаних сил, Другої світової війни, до ветеранів локальних війн; залучення до конкретної діяльності для патріотичної вихованості старшокласників.

Для досягнення мети можна провести наступні заходи: ситуаційно-рольова гра «Толерантні відносини у сфері міжнаціональних відносин», метод відкритої трибуни «Мої почуття до України», інтелектуальний аукціон метод аналізу соціальних ситуацій «Як я розумію поняття «патріотизм» в умовах сьогодення» та ін.; метод «мозкової атаки» «Моя Україна»; круглий стіл «Гібридна віна на сході України»; презентація проектів «Україна через десять років і моє життя в ній»; оформлення стенду «Наші герої»; організація зустрічі старшокласників з учасниками Операції Об'єднаних сил, представниками військових комісаріатів та ін..

Таким чином, патріотичне старшокласників вміщує декілька напрямів: виховання у дітей патріотичного усвідомлення й поведінки громадянської та патріотичної позиції; суспільно значущої мотивації патріотичної діяльності; повага до державної символіки; підготовка до служби в армії, захисту Батьківщини; організація роботи з краєзнавства та ін.

Безпосередньо технології патріотичного виховання повинна орієнтуватися на наступні духовноморальні цінності: усвідомлення своєї історичної, культурної, національної та духовної приналежності до Батьківщини; громадянська активність; слідування закону; відповідальність за особисті дії; толерантне відношення до інших людей; неприйняття національної та релігійної нестерпності. Змістовна частина повинна включати наступні ідеї: створення виховного середовища й досвіду патріотичної поведінки, використання виховно-освітнього й розвиваючого потенціалу змісту соціально-педагогічної роботи для формування патріотичних поглядів, переконань; самостійно-пошукової діяльності; проблемних ситуацій з метою вироблення патріотичних ціннісних орієнтацій; формування позитивної мотивації та розвиток гуманістичних відношень; самостійна участь у патріотичній творчій діяльності.

Ефективність даної роботи значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу, форм та методів його організації в якому пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать: соціально-проектна діяльність, ситуаційно-рольові ігри, соціодрама, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ігри-драматизації, створення проблемних ситуацій та ситуацій успіху, аналіз конфліктів, моделей, стилів поведінки, прийняття рішень, демократичний діалог, методики колективних творчих справ, традицій, символіки, ритуалів, засобів народної педагогіки; майстер-класи; запрошення спеціалістів; використання прийомів та форм занять, які сприяють формуванню міжособистісних відношень, культури співробітництва, співтворчості; педагогічна організація сумісних заходів різноманітних традицій і ритуалів, діяльність у групах (одновікових та різновікових); прийоми стимулювання творчості (вистави, конкурси, різні види спільної діяльності); педагогічні засоби розвитку комунікативної культури дітей, які створюють умови для демонстрації «майстерності» та особистих даних учнів у практичній діяльності; засоби, які сприяють соціалізації учнів, включення старшокласників в суспільно-корисну діяльність.

Все вищесказане дає підстави стверджувати, що патріотичне виховання старшокласників умовах сьогодення є невід'ємною частиною державної політики виховного процесу закладу загальної середньої освіти.

Список використаної літератури

- 1. Арцишевський Р. А.** Світоглядна освіта в умовах переходу до інформаційного суспільства. *Шлях освіти*. 2008. №1. С. 6–11.
- 2. Бех І.** Особистісно зорієнтоване виховання: шляхи реалізації. Київ: ІЗМН, 2006. 232 с.
- 3. Бех І. Д., Чорна К. І.** Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Шкільний світ*. 2007. №13. С. 2–13.
- 4. Васютинський В. О.** Інтеракційні виміри особистісного і соціетального буття. *Соціальна психологія*. 2005. №3. С. 8–19.
- 5. Гавлітіна Т.** Організаційно-педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі. *Педагогічний пошук. Науково-методичний вісник Волинського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2006. №4 (52). С. 57–58.
- 6. Драчук Л. І.** Морально-етичне виховання учнів на традиціях українського народу в процесі вивчення літератури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». К., 2000. 16 с.
- 7. Кириченко О. В.** Національно-патріотичне виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, на традиціях українського козацтва у процесі підготовки до захисту Вітчизни. *Управління школою*. 2007. № 27. С. 17–21.
- 8. Киричук О. В.** Розвиток і самореалізація особистості в умовах освітнього закладу. *Рідна школа*. 2002. № 5. С. 28–

30. **9. Коваленко Т. В.** Формування національної свідомості особистості. *Педагогічна газета*. 2001. № 8. С. 4–9. **10. Концепція** національно-патріотичного виховання дітей і молоді: наказ М-ва освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. *Інформ. зб. та комент. М-ва освіти і науки України*. 2015. № 7. С. 70–95. **11. Кононенко П., Усатенко Т.** Концепція української національної школи – родини. *Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції*. Київ: Школяр, 1997. С. 123–133. **12. Концепція** громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Дошкільне виховання*. 2003. № 2. С. 3–8. **13. Кузь В. Г.** Підготовка вчителя до виховної роботи в освітніх закладах різного типу. *Шлях освіти*. 2005. № 1. С. 29–33. **14. Кузьменко О. В.** До проблеми формування національної самосвідомості школярів. *Вісн. студент. наук. т-ва НДПУ*. Ніжин, 2000. Вип. 3. С. 47–51. **15. Кулагіна Л.** Моральний вибір підлітка. *Шкільний світ*. 2001. № 5. С. 6–7. **16. Оришко С.** Виховання патріотизму шкільної молоді в процесі позашкільної роботи. *Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. пр.* Словянськ, 2007. С. 55–62. **17. Петронговський Р. Р.** Формування патріотизму старшокласників у поза навчальній виховній діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Житомир, 2002. 180 с. **18. Потанюк Л. М.** Національне виховання як фактор цілісного формування особистості: національно патріотичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2008. № 1. С. 83–89. **19. Соціалізація** дітей та учнівської молоді: практико-орієнтований аналіз: методичні рекомендації / уклад.: Т. О. Кузьміч, Л. М. Назаренко. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. 65 с.

References

1. Artsyshevskiy, R. A. (2008). Svitohliadna osvita v umovakh perekhodu do informatsiinoho suspilstva [Svitoglyadna blessing in the minds of the transition to informational suspension]. *Shliakh osvity – The way of education*, 1, 6-11 [in Ukrainian]. **2. Bekh, I.** (2006). Osobystisno zoriientovane vykhovannia: shliakhy realizatsii [Person-oriented education: ways of implementation]. Kyiv: IZMN [in Ukrainian]. **3. Bekh, I. D. & Chorna, K. I.** (2007). Prohrama patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi [The program of patriotic fervor of children and young people]. *Shkilnyi svit – The school world*, 13, 2-13 [in Ukrainian]. **4. Vasiutynskiy, V. O.** (2005). Interaktsiini vymiry osobystisnoho i sotsiialnoho buttia [Interactive News of Special and Social Butt]. *Sotsialna psykholohiia – Social Psychology*, 3, 8-19 [in Ukrainian]. **5. Havlitina, T.** (2006). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia pidlitkiv u pozashkilnomu navchalnomu zakladi [Organizational-pedagogical teach the national-patriotic change of heart at the primary mortgage]. *Pedahohichniy poshuk. Naukovo-metodychnyi visnyk Volynskoho oblasnoho instytutu pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity – Pedagogical*

Search. Scientific-methodical Bulletin of the Volyn Regional Institute of Postgraduate Teacher Education, 4(52), 57-58 [in Ukrainian].

6. Drachuk, L. I. (2000). Moralno-etychne vykhovannia uchniv na tradytsiiakh ukrainskoho narodu v protsesi vyvchennia literatury [Moral and ethical outreach to the traditions of the Ukrainian people in the process of living literature]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Kyrychenko, O. V. (2007). Natsionalno-patriotychne vykhovannia ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoi opiky, na tradytsiiakh ukrainskoho kozatstva u protsesi pidhotovky do zakhystu Vitchyzny [National-patriotic behavior of children-children and children, added to the father's optics, according to the traditions of the Ukrainian cossacks in the process of preparation before the visit]. *Upravlinnia shkoloiu – School management*, 27, 17-21 [in Ukrainian].

8. Kyrychuk, O. V. (2002). Rozvytok i samorealizatsiia osobystosti v umovakh osvithnoho zakladu [Rosette and self-realization of specialties in the minds of the blessed mortgage]. *Ridna shkola – Home school*, 5, 28-30 [in Ukrainian].

9. Kovalenko, T. V. (2001). Formuvannia natsionalnoi svidomosti osobystosti [Formation of national special features]. *Pedahohichna hazeta – Pedagogical newspaper*, 8, 4-9 [in Ukrainian].

10. Kontseptsiiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi: Nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 r. № 641 [The concept of national-patriotic fervor of children and young people: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 641. June 16, 2015]. (2015). *Inform. zb. ta koment. M-va osvity i nauky Ukrainy – Information Collection and Comments of the Ministry of Education and Science of Ukraine*, 7, 70-95 [in Ukrainian].

11. Kononenko, P. & Usatenko, T. (1997). Kontseptsiiia ukrainskoi natsionalnoi shkoly – rodyny [Concept of Ukrainian national school – homeland]. *Kontseptualni zasady demokratyzatsii ta reformuvannia osvity v Ukraini. Pedahohichni kontseptsii – Conceptually ambush democratization and reform reform in Ukraine. Pedagogical concepts* (pp. 123-133). Kyiv: Shkoliar [in Ukrainian].

12. Kontseptsiiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti [The concept of a huge outreach in the minds of the development of the Ukrainian state]. (2003). *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 2, 3-8 [in Ukrainian].

13. Kuz, V. H. (2005). Pidhotovka vchytelia do vykhovnoi roboty v osvitnikh zakladakh riznogo typu [Preparing the reader to the viral robots in special mortgages]. *Shliakh osvity – The way of education*, 1, 29-33 [in Ukrainian].

14. Kuzmenko, O. V. (2000). Do problemy formuvannia natsionalnoi samosvidomosti shkoliariv [Before the problem, the form of the national self-schooling schoolchildren]. *Visn. student. nauk. t-va NDPU – Bulletin of the Student Scientific Society of NDPU*, 3, 47-51. Nizhyn [in Ukrainian].

15. Kulahina, L. (2001). Moralnyi vybir pidlitka [Moral vibir pidlitka]. *Shkilnyi svit – The school world*, 5, 6-7 [in Ukrainian].

16. Oryshko, S. (2007). Vykhovannia patriotyzmu shkilnoi molodi v protsesi pozashkilnoi roboty [Vihovannya patriotizmu shkilnoi youth in the process of poszakilno robot]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: zb. nauk. pr. –*

Humanization of the educational process: a collection of scientific works (pp. 55-62). Sloviansk [in Ukrainian]. 17. **Petronhovskiy, R. R.** (2002). Formuvannya patriotyzmu starshoklasnykiv u poza navchalnii vykhovnii diialnosti [Formation of patriotism of high school students in out-of-school educational activities]. *Candidate's thesis*. Zhytomyr [in Ukrainian]. 18. **Potaniuk, L. M.** (2008). Natsionalne vykhovannya yak faktor tsilisnoho formuvannya osobystosti: natsionalno patriotychnyi aspekt [National education as a factor of holistic personality formation: nationally patriotic aspect]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and methodological problems of upbringing of children and students*, 1, 83-89 [in Ukrainian]. 19. **Kuzmich, T. O.** & Nazarenko L. M. (Eds.). (2017). *Sotsializatsiia ditei ta uchnivskoi molodi: praktyko-oriento-vanyi analiz* [Socialization of children and young people: practical analysis]. Kherson: KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity» [in Ukrainian].

Краснова Н. П. Соціально-педагогічні технології патріотичного виховання старшокласників закладу загальної середньої освіти в умовах сьогодення

У статті розкрито поняття «патріотизм» як моральний принцип, соціальна та моральна якість; представлено компоненти патріотизму (когнітивний, мотиваційний, емоційний, творчий); надано характеристику патріотичного виховання як системи, що вміщує зовнішні (держава, громадські об'єднання, соціально виховні інститути: сім'я, школа тощо). і внутрішні (культурні та історичні цінності) чинники. Надано вихідна концепція соціально-педагогічної технології патріотичного виховання старшокласників в закладі загальної середньої освіти, визначено етапи її розробки (теоретичний, методичний, процедурний) та структуру (діагностика проблеми, цілепокладання, вибір інструментарію, оцінка результатів діяльності). Доведено, що найбільш ефективними методами патріотичного виховання є активні методи, що спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості (ситуаційно-рольові ігри, соціодрама, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», демократичний діалог, методики колективних творчих справ, переконання, інформаційно-доказовий метод, пошуковий метод, дискусія; метод аналізу соціальних ситуацій морально-етичного характеру).

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, соціально-педагогічні технології патріотичного виховання старшокласників.

Краснова Н. П. Социально-педагогические технологии патриотического воспитания старшеклассников среднего общеобразовательного учреждения в современных условиях

В статье раскрыто понятие «патриотизм» как моральный принцип, социальное и нравственное качество; представлены компоненты патриотизма (когнитивный, мотивационный, эмоциональный, творческий);

охарактеризовано патріотическе воспитание как система, которая включает внешние (государство, общественные объединения, социальные воспитательные институты: семья, школа и т.д.) и внутренние (культурные и исторические ценности) факторы. Предоставлена исходная концепция социально-педагогической технологии патриотического воспитания старшеклассников среднего общеобразовательного учреждения, определены этапы ее разработки (теоретический, методический, процедурный) и структура (диагностика проблемы, целеполагание, выбор инструментария, оценка результатов деятельности). Доказано, что наиболее эффективными методами патриотического воспитания являются активные методы, направленные на самостоятельный поиск истины, способствующие формированию критического мышления, инициативы и творчества (ситуационно-ролевые игры, социодрама, метод открытой трибуны, социально-психологические тренинги, интеллектуальные аукционы, «мозговые атаки», демократический диалог, методики коллективных творческих дел, убеждение, информационно-доказательный метод, поисковый метод, дискуссия, метод анализа социальных ситуаций морально-этического характера).

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, социально-педагогические технологии патриотического воспитания старшеклассников.

Krasnova N. Socio-Pedagogical Technologies of Patriotic Education of Senior Pupils of Institution of General Secondary Education in the Present Conditions

The article describes the concept of «patriotism» as a moral principle, social and moral quality; components of patriotism (cognitive, motivational, emotional, creative) are presented; the characteristic of patriotic education as a system that includes external ones (state, public associations, social educational institutions: family, school, etc.) is given and internal (cultural and historical values) factors. The initial concept of the socio-pedagogical technology of patriotic education of high school students in the institution of general secondary education is provided, the stages of its development (theoretical, methodical, procedural) and structure (diagnostics of problem, goal-setting, choice of tools, evaluation of the results of activity) are defined. It is proved that the most effective methods of patriotic education are active methods aimed at independent search for the truth and contribute to the formation of critical thinking, initiative and creativity (situational role games, sociodrama, method of an open tribune, socio-psychological trainings, intellectual auctions, «brain attacks», democratic dialogue, methods of collective creative work, persuasion, information and evidence method, search method, discussion, method of analyzing social situations of a moral and ethical nature).

Key words: patriotism, patriotic upbringing, social-pedagogical technologies of patriotic education of senior pupils.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2019 р.

Прийнято до друку 25.10.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.